

РЕЗЮМЕ. Мақолада нолингвистик факультет талабаларига инглиз тилини ўргатишда мультимедиа воситаларининг аҳамияти ва самарадорлиги ҳақида сўз юритилади. Бундан ташқари, тадқиқот ушбу воситаларни ўқув дастурига кириштиришнинг қийинчиликлари ва имкониятларини таъкидлаб, уларнинг турли даражадаги малакага эга бўлган талабалар учун иммерсив ва қизиқарли таълим тажрибасини ривожлантириш имкониятларини таъкидлайди.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается важность и эффективность мультимедийных средств в обучении английскому языку студентов неязыковых факультетов. Кроме того, в исследовании рассматриваются проблемы и возможности включения этих инструментов в учебную программу, а также подчеркивается их потенциал для содействия созданию захватывающего и увлекательного опыта обучения для учащихся с разным уровнем подготовки.

SUMMARY. The article discusses the importance and effectiveness of multimedia in teaching English to students of non-linguistic faculties. In addition, the study examines the challenges and opportunities of incorporating these tools into the curriculum and highlights their potential to help create engaging and exciting learning experiences for learners of varying backgrounds.

“FIZIKANÍ OQÍTÍW METODIKASÍ” PÁNINEN ÁMELIY SHÍNÍGÍWLARDÍ ÓTKERIW METODIKASÍ

G.E.Karlbaeva – *pedagogika ilimleriniñ doktorı (DSc), professor*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch soʻzlar: talaba, oʻqituvchi, fizika, muammo, fizika oʻqitish metodikasi, dars, klaster, insho, bilim, koʻnikma, mutaxassslik.

Ключевые слова: студент, преподаватель, физика, проблема, методика преподавания физики, урок, кластер, эссе, знания, навыки, специальность.

Key words: student, teacher, physics, problem, methods of teaching physics, lesson, cluster, essay, knowledge, skills, specialty.

Kirisiw. Mámleketimizde fizikanı oqıtıw metodikasın jetilistiriw boyınsha birqatar ilimiy metodikalıq hám pedagogikalıq mashqalalar óz sheshimin kútpekte. Bul mashqalalardıń kópshiligi, ulıwma fizika kursınan berilip atırǵan teoriyalıq bilim, ámeliy kónlikpe hám mamanlıqlardıń talabalar tárepinen nátiyjeli ózlestiriw dárejesi búgingi kún talabına saykes emesligi menen baylanıslı. Sonlıqtan mámleketimizde fizika hám onı oqıtıw metodikasınıń sapasın jetilistiriw maqsetinde “Ulıwma bilimlendiriw mekteplerinde fizika pánin oqıtıw sıpatın jáne de arttırıw”, “Fizika páni oqıtıwshılarınıń kásiplik hám metodikalıq tayarlıǵı dárejesi, sabaq ótiwde pedagogikalıq sheberligi, fizika pánin oqıtıw metodikasın hám bilim dárejesin turaqlı túrde metodikalıq jaqtan arttırıp barıw”, “Bilim beriw procesine nátiyjeli zamanagóy interaktiv oqıtıw texnologiyaların engiziw” [1] sıyaqlı áhmiyetli pedagogikalıq wazıypalar belgilep berilgen. Házirgi kúnde bul pedagogikalıq mashqalalardıń aktuallıǵı jáne de artıp, joqarı oqıw orınlarında talabalar tárepinen bilimlendiriw mazmunına qoyılatuǵın zamanagóy talaplar oqıtıwdı innovaciyalıq usıllarda jańa mazmun menen tolıqtırıw zárurlıǵın talap etpekte.

Mámleketimizde fizika pánin oqıtıw metodikasın jetilistiriwdiń ózine tán ilimiy-metodikalıq táreplerin islep shıǵıw hám jetilistiriw mashqalaları boyınsha ilimpazlarımızdan B.Mirzaaxmedov, M.Djuraev, M.Qurbanov, G.Karlbaeva, P.Jalolova, K.Nasraddinov, N.Matjanov, U.Sultanova, K.Tursinmetov hám basqalar tárepinen ilim izertlew jumisları alıp barılǵan.

Izertlewde qollanılǵan metodlar. Ámeliy sabqlarda Mámleketlik bilimlendiriw standartı talapları tiykarında ózlestiriletuǵın kónlikpeler professor-oqıtıwshı tárepinen berilgen ilimiy-metodikalıq jol-jobalar, talabanıń óz betinshe hám dóretiwsilik iskerlik penen islew qábiletin rawajlandırıwda úlken áhmiyetke iye.

Talabalardıń hár qıylı ilimiy-metodikalıq ádebiyatlardan fizikadan teoriyalıq oqıw materialların qanday dárejede ózlestiriwi hám onı ámeliyatta nátiyjeli qollanıw biliwi ámeliy hám seminar sabaqtıń nátiyjesin támiyinleydi. Bul sabqlar talabalardıń óz-ara erkin pikir almasıwı hám túsibegenlerin túsiniw jetiwine imkaniyat jaratadı.

Interaktiv (“inter” latinsha – birgelikte) – birgelikte, “akt” háreket etiw, yaǵnıy oqıtıwshı menen talabanıń óz-ara

qatnası, ózlestiriw, tolıq túsiniwi. Demek, “interaktiv” – birgelikte háreket etiw degendi bildiredi.

Metod – bul bir maqsetke erisiwdiń joli. Qoyılǵan maqsetke erisiw ushın, orınlanıwı zárúr bolǵan sistemanıń izbe-izligi. Tálim-tárbiya procesinde interaktiv metodlardıń ornı hám imkaniyatları úlken. Interaktiv metodlar – bul talabalardıń erkin pikirlew qabiliyetin rawajlandırıwǵa, olardı erkin pikirlewge, erkin sheshim qabıl etiwge, sezimlerin basqarıwǵa hám dóretiwsilik qábiyetiniń ósiwine baǵdarlanǵan metodlar esaplanadı.

Interaktiv metodlar – bilimlendiriw processinde talabalar hám de oqıtıwshı ortasındaǵı háreketti asırıw arqalı bilimlerdi ózlestiriwdi jedellestiriw, jeke sıpatların rawajlandırıwǵa xızmet etedi. Interaktiv metodlardı qollanıw sabaqtıń nátiyjeliligini arttırıwǵa járdem beredi. Interaktiv bilimlendiriwdiń tiykarǵı kriteriyaları tómendegiler: diskussiyalar ótkiziw, oqıw materialların erkin bayan etiw, talabalar belsendigin kórsetiwlerine imkaniyatlardıń jaratılıwı, kishi topar, talabalar jámaáti bolıp islew ushın tapsırmalar beriw hám t.b

“Fizika oqıtıw metodikasi” pánin ámeliy hám seminar sabaǵına talabalardıń tayarlıǵın metodikalıq jaqtan jetilistiriw ushın ne islew kerek? – degen soraw tuwılıwı tábiyiy [2:124]. Bul sorawdıń juwabı retinde tómendegi misallardı kórip shıǵamız.

“Fizikadan frontal laboratoriya jumisları hám praktikum jumisların ótiw metodikasi” atlı seminar sabaǵın tómendegi interaktiv usıllar járdeminde shólkemlestiriw maqsetke muwapıq dep esaplaymız.

Fizika pánin úyreniwde laboratoriya jumisların orınlaw áhmiyetli orın iyeleydi. Oqıw procesinde laboratoriya shınıǵıwlarınıń nátiyjeliligini arttırıw mashqalası quramalı hám kóp tárepli boladı. Onı sheshiw laboratoriya shınıǵıwların ótkeriwdiń túrlerine saykes bir qatar ózgesheliklerdi esapqa alıwdı talap etedi. Solardan eń áhmiyetlisi teoriyalıq bilimlerdi ámelde tekserip kóriw arqalı, oqıwshılardıń dóretiwsilik qábiletlerin jıtilistiriw bolıp esaplanadı. Hár qanday bilim belgili bir waqt ótkennen keyin yadtan shıǵıp ketiwi tábiyiy jaǵday. Teoriyalıq bilimlerdi bekkemlew maqsetinde laboratoriya shınıǵıwlarınan paydalanıp oqıwshılardıń dóretiwsilik hám bilim alıw iskerligini arttırıw mashqalasın sheshiw múmkin. Bunıń ushın oqıwshı fizikadan laboratoriya

shınıǵıwların ótkeriw formaları, usılları hám qurılımların durıs tańlay biliwi kerek.

Birinshi nábette talabalarǵa oqıw tapsırmaların ámelge asırıw ushın motivaciya berip, olardı tórt toparǵa ajratıp alamız hám tómendegi jumıslar ámelge asırıladı:

1-toparǵa tapsırma:

a) ulıwma orta bilimlendiriw mekteplerindegi oqıtılauǵın “Fizika” kursındaǵı “Mexanika” bólimi neshinshi klaslarda ótıledi hám oǵan tiyisli neshe saatlıq laboratoriyalıq jumıslar ótkeriledi?;

b) bul laboratoriyalıq jumıslardı ótkeriwde qollanılauǵın ásbap-úskenederdiń dizimin jazıń;

v) usı ásbap-úskenederdiń súwretlerin dápterinizge óz qolınız benen sıziń;

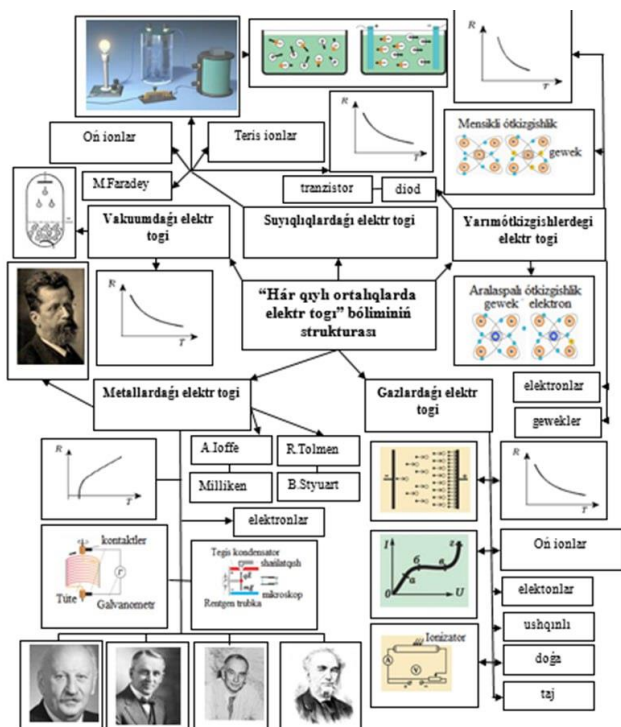
g) bul ásbap-úskenederdiń islew prinsipi haqqında maǵlıwmat berin.

d) laboratoriyalıq jumıstı orınlaw tártibi haqqında aytın.

Tapsırmalar usı kóriniste “Molekulyar fizika”, “Elektr”, “Optika” bólimleri ushın qalǵan úsh toparǵa beriledi.

Gezektegi “Hár qıylı ortalıqlarda elektr toǵı” atlı tema boyınsha tapsırmalardı orınlawda talabalar menen individual túrde islew imkaniyatı payda boladı. Ol tómendegishe ámelge asırıladı:

Auditoriya taxtasınıń ortasına “Hár qıylı ortalıqlarda elektr toǵı” dep jazıladı. Talabalar hár qıylı ortalıqlardaǵı elektr toǵı tábiyatın hár tárepleme izertlewge hám onıń rawajlanıwına úles qosqan ilimpazlar ilimiy miyneti, tema mazmunına tiyisli terminler, olardıń tábiyatı haqqında pikirlerin izbe-iz aytadı, al oqıtıwshı olardı taxtaǵa jazıp turadı. Bul jaǵdayda “Klaster” usılınan paydalanamız [3:10] (1-súwret). Talabalar teoriyalıq maǵlıwmatlardı aytıp bolǵannan soń, oqıtıwshı hár bir talabaǵa ózi aytqan ilimpazdıń usı tarawǵa qosqan ilimiy miynetleri, olardıń ilimiy miynet jolı, fizikalıq terminlerdiń anıqlaması haqqında qısqaşa maǵlıwmat jazıwdı soraydı “Esse” jazıwdı hám sol ilimpazdıń portretin óz qolı menen dápterge sıziwın tapsırma etip beredi.

1-súwret. “Hár qıylı ortalıqlarda elektr toǵı” bóliminiń strukturasına “Klaster” dúziw úlgisi

Sonıń menen birge sabaq procesinde talabalarǵa qosımsha maǵlıwmatlardı izlep tabıwı ushın hár qıylı ilimiy-metodikalıq ádebiyatlardan hám internetten paydalanıwları kerek boladı. Bunıń ushın biz “BYOD” usılınan paydalanamız.

2005-jılda R.Ballagastıń “BYOD – Bring Your Own Device” (Óz qurılmańdı alıp kel) atlı miyneti baspada járiyalangannan soń, professor-oqıtıwshılar aldında talabalarǵa sabaq waqtında mobil telefonlardan paydalanıwǵa ruxsat beriw yamasa qadaǵan etiw haqqında soraw turdı. “BYOD” konsepsiyasınıń metodikalıq áhmiyeti sonda, oqıw procesinde mobil qurılımlardan paydalanıwdı qadaǵan etiw emes, al kerisinshe, talabalarǵa sabaq procesi ushın noutbuk, planshet hám smartfonlardan paydalanıwǵa ruqsat beriwden ibarat. Sebebi bizlerdiń hár bir auditoriyamız kompyuter texnikası menen quralanbaǵan, sonlıqtan bul usıl jaqsı pedagogikalıq nátiyje beredi [5].

Kópshilik rawajlangan mámleketler joqarı oqıw orınlarında “BYOD” texnologiyası qollap-quwatlanbaqta, sebebi kompyuter klaslarındaǵı kompyuterlerge barlıq waqıtta dástúriy támiynat hám oǵan arnawlı xızmetker zárúr. Qárejetlerdi qısqartıw maqsetinde joqarı oqıw orınlarında “BYOD” texnologiyasınan paydalanılmaqta.

Talabalar “Ioffe-Milliken tájiriybesi” haqqında maǵlıwmatlar toplawda “Galereya” metodınan paydalanamız. Onıń mazmunı tómendegilerdi óz ishine alıwı maqsetke muwapıq:

- A.Ioffe hám Millikenniń ilimiy miyentleri haqqında qısqaşa maǵlıwmat;
- tájiriybeniń ilimiy maqseti;
- tájiriybeniń orınlanıw tártibi;
- tájiriybe juwmaǵında alınǵan maǵlıwmatlar;
- tájiriybeniń ilimiy áhmiyeti.

Joqarıdaǵı tapsırmalar orınlangannan soń talabalar tema boyınsha sıziǵan súwretlerin topar aǵzalarına kórsetedi, óz bayanatların toparlası aldında qorgap shıǵadı.

Aılınǵan nátiyeler. Bul usıllardan paydalanıw arqalı, biz talabalar menen individual islew múmkinshiligin arttıramız. Olarda erkin dóretiwshilik, kreativ, intellektual pikirlew, óz pikirin anıq jetkerip beriw hám jámaát aldında qorgaw, ózgeler pikirin húrmet etiw, sınlı kózqarastı bayan etiw qábiletleri payda boladı [4:4].

Eger ámeliy yamasa seminar sabaqlarında joqarıda aytıp ótilgen interaktiv metodlardı nátiyjeli qollansaq, olarda “Fizika” kursına degen qızıǵıwshılıq hám teoriyalıq bilim alıwǵa degen juwapkeshilik artadı. Talaba sabaqqa óz betinshe tayarlanıw usılları menen tanısadı.

Juwmaq. “Fizika oqıtıw metodikası” páninen ámeliy hám seminar shınıǵıwlardı ótkeriw metodikasın jetilistiriw boyınsha tómendegi juwmaqlarǵa kelindi:

- JOOlarında fizikanı oqıtıwdıń qásiyetleri, oqıtıw mazmunı, oqıw-metodikalıq támiyinleniw hámde oqıtıw metodikasında interaktiv usıllar járdeminde sabaqlardı joybarlaw hám usı tiykarında oqıtıwdı shólkemlestiriwde ayırım kemshilikler bar degen juwmaqqa kelindi;

- JOOlarında fizikanı oqıtıw sıpatın jánede jaqsılaw faktorlarınan biri interaktiv usıllar arqalı jetilistiriw kerekligi anıqlandı.

Ádebiyatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-martdagi «Fizika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-5032-son Qarori.

2. <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-byod-tehnologii-v-obrazovatelnom-protseesse>. (б.д.). Получено из <https://cyberleninka.ru>.

3. Karlibaeva G.E., Matjanov N. Fizika sabağında interaktiv usıllardan paydalanıw. // «Muğallım hám úzlıksız bilımlendırıw», 2014. 7-11.

4. Karlibaeva G.E., Matjanov N. Fizika pánine qızıqıwshılıqtı qalıplestırıw. // «Ilim hám jámiyet», 2017-jıl, №4, 74-75.

5. Karlibaeva G. Fizikadan bilim berish samaradorligini oshirishning ba'zi omillari haqida. // «Muğallım hám úzlıksız bilımlendırıw». 2018, 122-125.

РЕЗЮМЕ. Maqolada mamlakatimizda fizika o'qitish metodikasi sifatini oshirish maqsadida "Ta'lim jarayoniga samarali zamonaviy interfaol o'qitish texnologiyalari" kabi muhim pedagogik tamoyilni joriy etish haqida so'z boradi. Bunda "Klaster", "Insho", "BYOD", "Galereya" usullaridan samarali foydalanishga intilamiz. Bulardan foydalanib, ularda erkin fikrlash, ijodiy va intellektual fikrlash, o'z fikrini aniq ifodalash, o'zgalar fikrini himoya qilish, tanqidiy fikr bildirish kabi ko'nikmalar hosil bo'ladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье говорится о внедрении такого важного педагогического принципа, как «эффективные современные интерактивные технологии обучения в учебный процесс» с целью повышения качества методики преподавания физики в нашей стране. При этом мы стремимся эффективно использовать методы «Кластер», «Эссе», «BYOD», «Галерея». Используя эти они обладают способностью мыслить свободно, мыслить творчески и интеллектуально, ясно выражать свои мысли, защищать мнение других и выражать критические взгляды.

SUMMARY. This article discusses the introduction of such an important pedagogical principle as "effective modern interactive teaching technologies in the educational process" in order to improve the quality of physics teaching methods in our country. At the same time, we strive to effectively use the methods "Cluster", "Essay", "BYOD", "Gallery". Using these they have the ability to think freely, think creatively and intellectually, express their thoughts clearly, defend the opinions of others and express critical views.

HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF DICTIONARIES AND THE USE OF VOCABULARY WORK IN RUSSIAN LANGUAGE CLASSES

A.A.Khodjaniyazova – candidate of pedagogical sciences, associate professor

Nukus state pedagogical institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: lug'at, lug'at tuzish, lug'at ishi, izohli lug'atlar, rus tili, metodika, dars, o'qitish, leksikografiya.

Ключевые слова: словарь, составление словаря, словарная работа, толковые словари, русский язык, методика, урок, обучение, лексикография.

Key words: dictionary, dictionary compilation, dictionary work, explanatory dictionaries, Russian language, methodology, lesson, teaching, lexicography.

Introduction. A dictionary is a book in which information is organized by dividing it into small entries sorted by title or subject. The term "dictionary" is also used to refer to the entire set of words in a language (in other words, its vocabulary) and is contrasted with the term "grammar," which refers to the set of rules for constructing meaningful speech segments from words [1].

The linguistic science that deals with the development of methods for compiling dictionaries is called lexicography.

Methods. This study examines the role of dictionary work in Russian language lessons through a review of historical and contemporary sources. It categorizes dictionaries used in classrooms and analyzes their effectiveness in vocabulary development. Various instructional techniques such as explanatory dictionaries, antonym-synonym exercises, etymological analysis, and individual student-maintained dictionaries are assessed. The research also considers structured dictionary work methods, including:

1. Explanation of new words.
2. Pronunciation practice.
3. Active integration into speech and writing.

A comparative analysis of different dictionary types (explanatory, etymological, orthographic, and bilingual) and their application in Russian language lessons was conducted.

Modern dictionaries are of fairly recent origin. They appeared in the period following the invention of printing in the mid-15th century. Before that, there were so-called

glossaries - handwritten lists of words that were often found in ancient books, especially in classical Greek and Latin literature. A scholar or copyist, having guessed the meaning of an unfamiliar word, wrote it between the lines or in the margins; a separate note was called a gloss (from the Greek glossa 'language, word'). The earliest glosses known to science date back to the 25th century BC (Sumer). Handwritten glossaries have always been in demand. A large number of copies were made of them, and later, when books became much cheaper with the development of printing, dictionaries were among the first printed books [2]. The issues of creating a dictionary, as well as dictionary work, attracted the attention of methodologists and teachers of the Russian language. Thus, F. I. Buslaev in 1844 recommended that teachers of the native language "develop the innate gift of speech in a child." I.I.Sreznevsky in 1860 advised teachers to enrich children with "words and expressions suitable for this purpose," to ensure that "no words remain unknown to their memory and incomprehensible to their minds," to teach them to use words and expressions, to pay reasonable attention to the meaning of words and expressions. K.D.Ushinsky wrote that it is necessary "through words to introduce the child into the realm of the spiritual life of the people" [3].

The issue of enriching the vocabulary of a modern schoolchild is very relevant today, especially in national classes. In the context of scientific progress, more and more new words come into use, many of which are difficult and incomprehensible. Therefore, the primary task of a Russian